

Pintér Henriett – Szentgyörgyi Nóra – Gál Franciska

Illusztrációval és illusztráció nélkül közvetített mese befogadásának validitásvizsgálata óvodások körében

A tanulmányban bemutatott kutatás azt a kérdést vizsgálja, hogy kimutatható-e különbség az óvodások szövegértésében, ha illusztrációval vagy illusztráció nélkül közvetítenek számukra meséket. A mese megértését segítő eszközök bemutatása az elméleti megalapozást szolgálja. A vizsgálatban a gyermekek két csoportban hallgatták a mesét: az egyik csoport illusztrációval, a másik illusztráció nélkül. A szövegértés ellenőrzése a GMP 12 hallás utáni szövegértési teszttel történt. Az eredmények azt mutatják, hogy a gyermekek mindkét csoportban képesek voltak fenntartani a figyelmüket a mese hallgatása közben. A mese két különböző közvetítése között azonban a szövegértés teljesítményében szignifikáns különbség mutatkozott: jobban teljesítettek az illusztrációval kísért mesélésben részt vevő gyermekek, mint azok, akiknek a mesét pusztán a hangzó beszéddel közvetítették. A kis mintán elvégzett eredmény ugyan nem általánosítható következtetéseket enged, de megerősíti azokat a nemzetközi kutatásokat, amelyek az illusztráció szövegértést segítő szerepét támasztják alá.

Bevezetés

A mese közvetítésének számtalan módja létezik hazai viszonylatban is, például a drámapedagógia (Gönczöl 2021), az interaktív mesélés, a képkönyvek és a papírszínház (Tancz 2009; Csányi et al. 2016). A szakirodalom egy része kiemelt jelentőséget tulajdonít a fejből mesélés módszerének, mivel a bemutatás ereje a hangzó beszéden keresztül, a meseszöveg nyelvi-stilisztikai eszközeivel segíti a gyermekben a belső képzetek elindítását (Tancz 2009; Papp 2018).

A mese megértését megkönnyítik a mesélés folyamatában a gyermek felé küldött osztrázó stimulusok – a megértést támogató kommunikációs kódjelek (Csibra 2010) – és a dajkanyelvi sajátosságok. Ezek elmaradása csökkenti a gyermekek fókuszált figyelmét (Ivaskó–Papp 2017; Papp 2018). A mesemondás során a gyermekben kialakuló-formálódó belső képek hozzájárulnak a mese mélyebb megértéséhez (Ivaskó–Papp 2017). Ha a mesélést intenzív fejlesztés keretében a felnőtt a gyermekekkel közösen folytatott beszélgetéssel is összeköti, a gyermekek a hallás utáni szövegértési teszten jobb teljesítményt érhetnek el (Vakula 2015).

Ugyanakkor vannak olyanok, akik az illusztrációt tartják hasznosnak a mese közvetítéséhez, mert ezek a többoldalas szöveg jelentését és lényegét segítik megérteni, hatásosabban adnak át érzéseket, és kiegészíthetik a befogadónak szánt üzenetet (Csizmadia 2023). Pedagógiai kontextusban az illusztráció a mese megértésének játékosságát segítő eszköz, amely a szakember megújuló tárgyi eszközkészletének folyamatosan bővülő módszertani repertoárjaként szolgál (Dankóné 2004).

A nemzetközi kutatások eredményei a közös, interaktív mesemondás előnyeit támasztják alá, ez ugyanis elősegítheti a gyermekek szókincsének bővülését és az új szavak tanulását. A szülők számára is fontos a gyermekkel együtt folytatott közös mesemondás, különösen az edukálásuk érdekében. A szülők gyermekkönyvekkel kapcsolatos ismeretei, a mesekönyvek kiválasztása jelentős hatással lehet a gyermekek történetmesélésének a színvonalára (Marjanovič-Umek et al. 2012).

A mesélés és az ezt kísérő vizuális ingerek megjelenítésének összefüggésében figyelmet érdemlő eredményeket állapítottak meg a neurológiai vizsgálatok. A gyermekekkel folytatott történetmesélés a végrehajtó és a nyelvi funkciók javulását mutatta a képernyőalapú meséléshez képest (Twait et al. 2019). Az óvodáskorú gyermekek figyelmi, nyelvi és vizuális agyi hálózatai eltéréseket mutatnak abban, ahogyan a történeteket közvetítik a számukra. Az illusztrációval kísért történeteknél műszeresen kimutatható volt az agyi hálózatok közötti együttműködés (Hutton et al. 2019).

A történet megértését segítő hangzó beszéd eszközeit vizsgáló kutatások jelentősek a hazai szakterületen (Ivaskó–Papp 2017; Papp 2018; Papp 2021), ide sorolhatók a dajkanyelvi narratív kutatások is. Érdemlegesek a mesélés gondolkodási műveleteket segítő hatásaira irányuló kutatások is (Nyitrai 2010; Pintér–Gál 2023). Miközben a képeskönyvek illusztrációiról, ezek hasznosságáról születtek elméleti alapvetések, pedagógiai helyzetben az illusztrációk mesét megértő hatásainak empirikus vizsgálatairól – hazai szakterületen, tudomásunk szerint – nem számoltak be eddig.

A kutatás középpontjában az anyanyelvi nevelés, azon belül is a mese megértésének a vizsgálata áll az illusztrációval való összefüggésében. A cél annak feltárása volt, hogy a vizsgálati körülmény és az elrendezés alkalmas-e a kutatásra, valamint az illusztrációval kísért mesélés a vizsgált mintában mutat-e különbséget az illusztráció nélkül közvetített mese megértéséhez képest. A kutatás további célja annak vizsgálata volt, hogy milyen nyelvi mintázatok rajzolódtak ki a gyermekek válaszaiban az illusztrációval történő és az illusztráció nélküli mesehallgatás után. A kutatási kérdések megválaszolásához az elemzés kvalitatív módszereket alkalmaz, a strukturált megfigyelést és a tartalomelemzést, a két közvetítésből fakadó (illusztrációval, illetve illusztráció nélkül kísért) mese megértése közötti különbségek megállapításához pedig függetlenségvizsgálatot használ, ez lehetővé teszi a válaszok közötti különbségek mérését és értékelését.

Elméleti háttér

A mese és a mesélés szerepe az óvodások életében

Hazai kultúrkörben a mese- és a történetmondás tradicionálisan jelen van az anyanyelvi nevelésben (például Andrásfalvy 1992; Bajzáth 2020). A mesét hallgató gyermek számára a mesék közvetítése is hatással lehet anyanyelvének és kognitív képességének a fejlődésére is: megtanulja az összefüggő beszédet és a történetmondáshoz szükséges nyelvi struktúrákat (Nyitrai 1995). Bár kisgyermekkorban a gyerekek még nem értik a szöveget, a képek, a színek és a könyvek formája felkelti a figyelmüket, és képessé válnak fokozatosan összekapcsolni a képet a szöveg tartalmával. Az óvodáskor felé közeledve egyre inkább érdeklődnek a történetek iránt is (Dankóné 2004).

A mesehallgatás elősegíti a belső képteremtést, amely támogatja az esztétikai, az érzelmi és az erkölcsi nevelés hatását, valamint az értelmi és a szociális képességek fejlődését (Dankóné 2004). A mesék különféle tanulási lehetőségeket és tapasztalatokat kínálnak a gyermek számára, általuk részese lesz olyan eseményeknek, helyzeteknek, amelyekhez csak korlátozottan lehetne hozzáférni más környezetben (Nyitrai 1995). Ezen kívül a mesék fontos szerepet töltenek be a figyelem, a gondolkodás, az emlékezet és a képzelet fejlesztésében (Dankóné 2004).

A nemzetközi kutatások a közös mesekönyv olvasás interakcióinak előnyeire hívják fel a figyelmet. A mese meghallgatása és az ezekben megjelenő új szavak ismételtetése hatékony szótanulási eszköz lehet a mesekönyv olvasási interakcióban. Ezt a megállapítást támasztja alá O'Fallon és munkatársai (2020) 35–37 hónapos gyermekek körében folytatott vizsgálata. A gyermekeknek egyetlen mesét olvastak fel, amelynek szövegében új, kapcsolódó szavak és ezek hozzáfűzött rövid jelentései is megjelentek. A mese közös olvasása közben a szavakat többször ismételtették a gyermekekkel. Az új szavak megértését képekkel

ellenőrizték. Az eredmények azt mutatták, hogy az új szavak tanulása a közös mesemondással sikeresnek bizonyult, így támasztva alá azt, hogy a kisgyermek-felnőtt közös mesekönyvolvasása elősegíti a korai befogadó szótanulást. A szerzők kiemelik az újszerű nyelvi anyagokkal való ismételt érintkezés fontosságát, akár további szemantikai információkkal együtt, akár anélkül.

A közös mesekönyvolvasás otthoni környezetben is jelentős, ha a szülők együtt olvasnak a gyermekükkel. Marjanovič-Umek és munkatársai (2012) 165 fő 3–6 éves korú gyermek és szülei bevonásával folytatott kutatása ennek kiemelt hasznosságára hívja fel a figyelmet a gyermekek mesemondásának fejlődése szempontjából. A szülői nevelés és a szülők gyermekkönyvekkel kapcsolatos ismeretei jelentős hatással vannak a gyermekek mesemondására, különösen a nyelvtani szerkezetek kifejezésében. Továbbá fontos különbséget állapítottak meg a fiúk és a lányok meséi között: az utóbbiak több szót használtak, ugyanakkor az elmesélt történetek szerkezetét illetően nem állapítottak meg jelentős nemek közötti eltérést.

A meseillusztráció szerepe a mesék és a történetek megértésében

Az illusztrációk fontos szerepet játszanak a szöveg értelmezésében és az olvasói élmény gazdagításában. Az esztétikai élmény fokozása mellett támogatják a szöveg megértését (Kalmár 2003), de csak akkor, ha a kép összhangban van a szöveggel (Beck 1984).

A könyv vizuális és írott része között a kötelék a történet és a történet olvasata, ezért az illusztrátornak követnie kell többek között az író nézeteit, szavait, humorát és nézőpontját. A képek érzéseket, üzenetet tudnak átadni, és hatásosabban kiegészíthetnek egy komplex gondolatot. A gyermekkönyvekben mindezek tudatában széles körben készítenek illusztrációkkal kísért szövegeket, mert vonzó látvány a gyermek számára, valamint segíthetik a történet megértését. A szöveggel kísért képek segíthetik a gyermeket figyelmének a fenntartásában, a képekre utaló szavakkal pedig összeköthetők a tárgyak és a cselekvések (Csizmadia 2023: 3).

Bár egyes szakértők szerint a képek akadályozhatják a tanulást (Bettelheim 1985) és a belső képalkotási folyamatot, mások úgy vélik, hogy különösen az óvodás gyermekek számára hasznosak lehetnek ennek a folyamatnak a támogatásában. Ezt az elképzelést támogatja egy óvodások körében, több évtizeddel ezelőtt folytatott kutatás is, amely szerint az illusztrációk jelentősen segítik a mese szövegének a megértését. A kutatás eredményei szerint az illusztrációk pozitív hatással vannak az óvodások, különösen a három-négy évesek mondatalkotására és szövegértésére (Kondratovics 1964, idézi: Elkonyin 1964).

A különböző korosztályú gyermekek eltérően viszonyulnak az illusztrációkhoz: míg a kisebb gyermekek számára elsődleges szerepük van, az idősebbeknél inkább a szöveg értelmezését, befogadását segítik (Dénes 2016). A gyermekkönyvek illusztrációi ma már elengedhetetlenek, mivel hozzájárulnak a világ megértéséhez, és szemléletesen közvetítik a múlt eseményeit, helyzeteit is, tehát nemcsak vizuális élményt nyújtanak, hanem a tapasztalatszerzésre is lehetőséget adnak (Segun 1988). Ehhez azonban kiemelkedően fontos, hogy az illusztrátor képei valóságúen és szemléletesen ábrázolják a tárgyi világot (G. Pap 1999).

A történetek közvetítésének módjai jelentős különbséget mutatnak a figyelmi, a vizuális és a nyelvi agyi hálózatok összekapcsoltságában az óvodáskorú gyermekeknél. Ezt a megállapítást támasztja alá Hutton és munkatársai (2019) képalkotó (fMRI-) eljárással végzett neurológiai vizsgálata. Ebben arra a kérdésre keresték a választ, hogyan reagálnak a gyermekek fent említett agyi hálózatai a különböző módon közvetített történetekre, továbbá hogy ezek a történetformátumok milyen hatással vannak az agy különböző területei közötti együttműködésre, amelyet funkcionális összekapcsolódásnak (FC) neveznek. A vizsgálatban 33 gyermek vett részt, akiknek három eltérő mesét közvetítettek különböző módon. Az egyik mesét csak hallás után (nem látták a mesélőt), a másikat illusztrációval kísérve, a harmadikat pedig animációval látták. A csak hallás után közvetített történet hallgatása során az agyban a nyelvi területek aktivizálódtak elsősorban, és összekapcsolódás volt kimutatható a figyelmi hálózatokkal is. Az illusztráció hasonló funkcionális összekapcsolódást mutatott a figyelmi hálózatokkal, miközben a nyelvi hálózaton belüli funkcionális

összekapcsolódás alacsonyabb, a vizuális hálózat közötti pedig magasabb volt a hallás után közvetített történethez képest. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy az illusztrációk és a képi megjelenítések használata valószínűsíthetően csökkenti a nyelvi hálózat terhelését. Az animált történetek inkább a vizuális ingerek feldolgozására összpontosították a gyermekek figyelmét, és kevésbé támogatták a nyelvi és a figyelmi hálózatok közötti együttműködést. Ez azt jelentheti, hogy az ilyen típusú történetek esetén a gyermekek kevésbé összpontosítanak a történet tartalmára, inkább a vizuális hatásokra figyelnek. Ezek az eredmények azt sugallják, hogy az illusztrált mesekönyvek ebben a korban optimálisak lehetnek a figyelmi, a vizuális és a nyelvi hálózatok integrációjának az elősegítésére, míg az animációk inkább a vizuális észlelési hálózat irányába tolhatják el a figyelmet. A szerzők azt is megállapítják, hogy a magasabb rendű készségek alapjául szolgáló agyi hálózatok a kora gyermekkorban a gyakorlástól függenek, ezek az eredmények azt sugallják, hogy az illusztrált formátum optimális lehet a kiegyensúlyozott hálózati dinamika előmozdítására ebben az életkorban, különösen az animációhoz képest.

Az átváltozás motívumai a népmesékben és szerepük az óvodás gyermek személyiségfejlődésében

A mesék közül a népmesék beemelése a mesetevékenységekbe kiemelt szempont az óvodai nevelésben, ugyanis ezek tradicionális elemei, teremtett világa (Lovász 2007) is alakítja-formálja a gyermek gondolkodását (Zóka 2007).

A jelen kutatásban azért esett a választás a népmesékre, mert egyedülállóak a gyermekirodalomban, mélyebb megértést és nagyobb elégedettséget nyújtanak mind a gyermekek, mind pedig a felnőttek számára, mint bármilyen másik irodalmi mű (Bettelheim 1985). A népmese számtalan lehetőséget rejt magában: segíti például a magyar nyelv elsajátítását, a beszéd- és kommunikációs eszköztár bővítését, továbbá betekintést enged a magyar nép hagyományos életébe és gondolkodásmódjába is (Zilahiné 1996).

A gyermeki motívumok közül az átváltozás lehetősége kiemelt fejlődéslélektani vonás, ugyanis átélheti az óvodás, hogy bármivé átalakulhat, visszaváltozhat, kompenzálva ezzel a mesehős kiszolgáltatottságát, továbbá önmagára hangolva erősíti a személyes kompetenciáit (Detre 2015: 78). Ebben az életkorban a gyermekek már rendelkeznek mesetudattal, amely lehetővé teszi számukra, hogy megkülönböztessék a mesét a valóságtól. Tudják, hogy a mesék nem mindig tükrözik a hétköznapi valóságot, hanem inkább szimbolikus formában jelennek meg. Az „átváltós mesék” különösen fontosak ebben a fejlődési szakaszban, mivel segítenek a gyermekben a valós és a képzeletbeli világok integrálásában, támogatva az életben való eligazodást és a problémamegoldást (Bettelheim 1985).

Hazai mesekutatások eredményei

Hazai szakterületen a mesekutatások széles körben ismertek, és különösen az anyanyelvi fejlesztés területén végeztek ilyen jellegű vizsgálatokat nagy számban (például Vakula 2015; Pintér–Gál 2023; Papp 2018 és 2023).

Vakula (2015) vizsgálatában Nagy József (2009) mesetréningjének hatását vizsgálta az óvodás gyermekek hallás utáni szövegértésének a fejlődésére. Hipotézise szerint a fejlesztő foglalkozásokra járó gyermekek jobban teljesítenek a szövegértési teszteken, mint azok a gyermekek, akik nem vesznek részt a foglalkozásokon. A vizsgálat alanyait 51 középső csoportos, tipikus fejlődésű, magyar anyanyelvű óvodás gyermek jelentette, két csoportra osztva. Az egyik csoport 10 hetes intenzív tréningen vett részt. A vizsgálat eredményei megerősítették azt a hipotézist, hogy a fejlesztő foglalkozásokra járó gyermekek szignifikánsan jobb eredményeket érnek el a szövegértési teszteken, mint a kontrollcsoport tagjai. A gyermekek többsége javuló teljesítményt mutatott, és több gyermek beszédkedve is növekedett. A foglalkozások következményeképpen a gyermekek körében megnőtt a mesék iránti érdeklődés is. A mesetréning hatására a gyermekek szövegértése és gondolkodási képességei természetes módon, kényszer nélkül fejlődtek, a mesék iránti érdeklődésük pedig fokozódott.

Pintér és Gál (2023) kutatásának célja a diagnosztikus meseintervenciós mérőeszköz érvényességének és megbízhatóságának a vizsgálata volt, különös tekintettel arra, hogy a mérősor alkalmas-e a gyermekek válaszainak a rögzítésére. Három, központi idegrendszeri sérült, de beszédképességükben nem érintett óvodás gyermek vett részt a vizsgálatban, akik minden mesét három alkalommal hallgattak meg különböző formákban. A mérősor megbízhatónak bizonyult a meseintervenció során alkalmazott ítéletalkotási feladatokban. Valószínűsíthető, hogy a mesélés során a hamis információk kiemelése nemcsak a felismerést támogatja, hanem hozzájárul a beszédészlelés fejlesztéséhez is.

Papp (2018) a mesemondási stratégiák hatékonyságát vizsgálta, különösen az osztenzív stimulusok szerepére összpontosítva. A kutatás az óvodáskorú gyermekeknek szóló történetmondási stratégiákat elemezte, elsősorban a szemkontaktus fenntartására vagy elkerülésére, valamint a beszéd prozódiai mintázataira fókuszálva. Papp három prozódiai mintázatot tesztelt: dajkanyelvi, monoton, neutralizált beszédet és irreleváns tartalmi elemeket hangsúlyozó változatokat. Az osztenzív ingerek hatására a tipikus fejlődésmentű óvodáskorú gyermekek meseértési és mesefelidézési jellemzőit vizsgálta. A gyermekek legjobban a dajkanyelv és a szemkontaktus alkalmazásával elmondott meséknél teljesítettek, míg a monoton stílus és a szemkontaktus hiánya rontotta a teljesítményüket. A vizsgálat rámutatott arra, hogy a megfelelő osztenzív ingerek alkalmazása kulcsszerepet játszik a közös figyelmi állapot kialakításában és fenntartásában.

Papp újabb (2023) kutatásának célja annak a feltárása volt, hogy mely kommunikációs technikák hatékonyak az óvodáskorú gyermekek figyelmének a fenntartásában a mesemondás során. A kutatás 106 óvodapedagógus kérdőíves válaszára épült. A hipotézis szerint az óvodapedagógusok mesemondási stratégiái igazodnak a gyermekek kognitív és nyelvi szintjéhez, különbséget téve a 3–4 és az 5–6 éves korosztály figyelemfenntartó technikái között. Az előbbieket esetleg gyakrabban alkalmaznak segítő ingereket, például tárgyakat, míg az idősebbeknél inkább a közvetlen emberi kommunikációs technikák dominálnak. A vizsgálat eredményei alapján megállapítható, hogy az óvodapedagógusok kommunikációs stratégiái igazodnak a gyermekcsoport kognitív és nyelvi érettségéhez. A vizsgálat ezen kívül megerősítette, hogy az óvodapedagógusok tudatosan készülnek a mesemondási helyzetekre.

Az illusztráció és a mese összefüggésére nézve eddig csak kevés, több évtizeddel korábban készült kutatás született. Kondratovics (1964, idézi Elkonyin 1964), aki az illusztráció szerepét vizsgálta a mese megértésében, arra következtet az eredményei alapján, hogy az illusztrációk pozitív hatással lehetnek a gyermekek megértésére, kutatásában azok a gyermekek, akik illusztrációval kísért meséket hallgattak kifejezőbben, szemléletesebben mondták el a meséket (Reök 1985: 86).

Az empirikus kutatás bemutatása

Jelen kutatás célja a mese megértésének vizsgálata a mesei illusztráció összefüggésében. A vizsgálat elsődlegesen függetlenségvizsgálattal kereste a választ arra a kérdésre, hogy kimutatható-e különbség az illusztrációval kísért és az illusztráció nélküli mese megértése között. Ezt követően azt vizsgálta, hogy milyen nyelvi mintázatok rajzolódtak ki az illusztrációval és az illusztráció nélkül történő mesehallgatás után. A gyermekek válaszreakcióit, amelyeket az illusztrációval kísért, illetve illusztráció nélküli mesehallgatás után adtak, mintázatelemzéssel dolgozta fel az elemzés. A tapasztalatok, a kapott eredmények összegzése alapján történt meg a vizsgálat értékelése.

A kutatás kérdései, hipotézisei

A kutatási kérdések a feltárt szakirodalom alapján a következők:

- 1) Alkalmas-e a vizsgálati elrendezés (a mesemondás körülményei, a mesék és a gyermekek) az illusztrációval és az illusztráció nélkül közvetített mese megértésének a folytatására?

- 2) Van-e különbség a mesék megértésében és a (hallás utáni) szövegértésben az illusztrációval és az illusztráció nélküli elmondott mese közvetítése között?
- 3) Milyen nyelvi mintázatok rajzolódtak ki az illusztrációval kísért és az illusztráció nélküli mesehallgatás után?
- 4) Kimutatható-e összefüggés a két mese közvetítése és a GMP12 tesztben elért eredmény között (hallás utáni szövegértésben)?

A kutatás előzményei

A kutatás megkezdése előtt több alkalommal egyeztettünk az óvoda intézményvezetőjével a vizsgálat részleteiről, pontos menetéről, a gyermekcsoport kiválasztásáról. A csoport kiválasztásának fő szempontja az életkori homogenitás volt, így az iskolakezdés előtt álló nagycsoportos (6–7 éves) óvodásokra esett a választás, a vizsgálathoz szükséges meséket pedig a csoport óvodapedagógusának segítségével jelöltük ki. Kiválasztásuknál elsődleges szempont volt, hogy a gyermekek számára új mesék legyenek, ezzel kerülve el az esetleges előzetes ismeretek, tapasztalatok befolyását és lehetővé téve az objektív összehasonlítást. Az eredmények torzításának elkerülése érdekében már a vizsgálatot megelőzően többször találkoztunk a gyermekekkel, hiszen egy idegen személy jelenléte befolyásolhatta volna a viselkedésüket vagy a nyitottságukat a vizsgálat során. A gyerekek között a két csoportot véletlenszerűen választottuk ki az óvodapedagógus segítségével. A csoportok változatlanok maradtak a kutatás teljes időtartama alatt, ám nem mindig ugyanannak a csoportnak meséltünk illusztrációval vagy illusztráció nélkül, hanem cseréltük a mesélés módját, hogy lehetőség nyíljon az eredmények összehasonlítására és az illusztráció hatásának a megfigyelésére.

A minta és az adatfelvétel

Ahogy az 1. táblázatban látható, a vizsgálatban tipikus fejlődésmenetű, 6–7 éves korú óvodás gyermekek vettek részt. Összesen 25 szülő egyezett bele a vizsgálatba, ugyanakkor a vizsgálatban összesen 23 gyermek szerepelt, két csoportra bontva.

1. táblázat
A vizsgálatban részt vevő gyermekek és az adatok felvétele

Alkalmak száma	A minta		A mesék		
	A vizsgálatba beleegyezettek száma (fő)	A vizsgálatban részt vevő gyermekek (fő)		„A” csoport	„B” csoport
		„A” csoport	„B” csoport		
1.	25	13	–	<i>A Macskacica</i> (magyar népmese)	–
2.		–	8	–	<i>A Macskacica</i>
3.		–	7	–	<i>A tulipánvá változott királyfi</i>
4.		6	–	<i>A tulipánvá változott királyfi</i> (magyar népmese)	–

Az 1. táblázat ábrázolja a vizsgálatban részt vevő gyermekeket és az adatok rögzítését. Az első oszlop tartalmazza a vizsgálat alkalmainak számát, az azt követő oszlopokban látható, hogy hány szülő egyezett bele a vizsgálatba, valamint hogy az egyes alkalmakon hány gyermek volt jelen. Az utolsó két oszlop rögzíti, hogy melyik alkalommal melyik csoport jelent meg, és melyik mesét hallgatták. A két csoport „A” és „B” csoportként van feltüntetve. Az „A” csoport maximális létszáma 13 fő, a „B” csoporté 12 fő volt. Az adatokat

4 alkalommal vettük fel, az óvodai csoportszobában. Az adatfelvétel után minden csoportból véletlenszerűen kiválasztott öt gyermekkel elvégeztük a GMP12 szövegértés-vizsgálatot, hogy felmérjük a gyermekek szövegértését a csoport általános szövegértési képességének feltárása érdekében. Ezt minden alkalom után elvégeztük, mindig csoportonként ugyanazokkal a gyermekekkel. Ahogyan a táblázat is mutatja, észlelhető a lemorzsolódás, egyre kevesebb gyermek vett részt a vizsgálatban betegség miatt.

A vizsgálatban mindkét alkalommal a gyermekek óvodai csoportvezetője mesélte el a mesét, a gyermekekkel szemben jól láthatóan helyezkedett el. A vizsgálati elrendezést az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra
A vizsgálat elrendezése az óvodában

A kutatás mérőeszközei

A mérőeszközök a következők voltak: a kiválasztott mesék, a mesék illusztrációi, a mese megértését ellenőrző kérdéssorok és a GMP12 szövegértés-vizsgálat. A kutatás során az óvodapedagógussal közösen választottuk ki a meséket a csoport éves tervéből. Végül két népmesére esett a választás, *A Macskacica* és *A tulipánná változott királyfi* címűre, mert ezek a 6–7 éves korosztálynak megfelelőek, a vizsgálatba bevont gyermekek számára új mesék voltak, tehát az előzetes ismereteik nem befolyásolták a kutatást, és mindkettő „átváltós mese”.

2. és 3. ábra
A mesékhez készült illusztrációk (Szentgyörgyi Nóra munkája)

Mindkét meséhez készült illusztráció (2. és 3. ábra), A *Macskacicó* című meséhez 9 kép, A *tulipánná változott királyfi* című meséhez 8 kép, amelyeket Szentgyörgyi Nóra készített. Az illusztrációk a történetet kísérték végig, lépésről lépésre, hogy segítséget nyújtsanak a mese cselekményének a követésében (Reök 1985). Elkészítésüknél fontos szempont volt az egységes stílus megteremtése, valamint az, hogy a képek összhangban legyenek a cselekmény hangulatával, mondanivalójával. Ezenkívül fontosak voltak még az egyszerű, letisztult, könnyen felismerhető formák, amelyek nem hatnak zavaróan, hanem segítik a cselekmény követését. Az illusztráció feladata, hogy egyértelműen szemléltessen, magyarázzon, megvilágítson (Beck 1984), ösztönözze a gondolkodást, lehetőséget teremtsen az önálló értelmezésre (Kalmár 2003). Az illusztrációk A3-as méretben, papírszínház-jellegűen készültek, mindig az aktuális képhez továbblapozva lehetett használni őket. Ez a fajta szemléltetés lehetőséget nyújtott arra, hogy minden gyermek egyszerre élvezhesse az illusztrációkat, a történet megszakítása nélkül. A lapok mozgatásával és cseréjével izgalmas atmoszférát lehetett teremteni, és ez segítette a gyermekeket abban, hogy még inkább belemerüljenek a mese világába. A folyamatos lapozás és a várakozás fokozta az izgalmat és az érdeklődésüket (Csányi et al. 2016).

A mese megértésének ellenőrzéséhez nyílt végű kérdéseket tettünk fel a gyermekeknek. Minden meséhez kilenc kérdés tartozott, amelyek a mese cselekményére irányultak (Nagy 2009 alapján) (2. táblázat). A beszélgetésben való részvétel önkéntes volt, és körülbelül tíz percet vett igénybe. A gyermekek fülbesúgós módszerrel válaszoltak a kérdésekre, hogy ne befolyásolják egymás válaszait.

2. táblázat
A mese megértését szolgáló kérdéssor

	A Macskacicó		A tulipánná változott királyfi	
	Kérdés	Helyes válasz	Kérdés	Helyes válasz
1.	Miért indultak útnak a királyfik?	<i>Hogy menyasszonyt találjanak.</i>	Miért indult el a királyfi?	<i>Hogy megkeresse a legszebb lányt.</i>
2.	Hogyan döntötte el a király, hogy melyik királyfinak merre kell mennie?	<i>Feldobott a levegőbe három pálcát, amerre a három pálcá leesik.</i>	Kivel találkozott először?	<i>Varjúval.</i>
3.	Hová kellett a legkisebb királyfinak mennie menyasszonyt találni?	<i>Erdőbe.</i>	Kivel találkozott még a királyfi?	<i>Hallal, öregemberrel.</i>
4.	Mit gondoltok, miért volt szomorú a legkisebb fiú, amikor kiderült, hogy az erdőbe kell mennie?	<i>Mert nem talál ott magának feleséget.</i>	Ki szorult be a túskebokorba?	<i>Varjú.</i>
5.	Kivel találkozott a legkisebb fiú az erdőben?	<i>Macskacicóval.</i>	Hol találkozott a királyfi a hallal?	<i>Országúton.</i>
6.	Miért volt a királykisasszony Macskacicó?	<i>Mert el volt átkozva.</i>	Mit kapott az öregembertől a segítségért cserébe?	<i>Hajszálat.</i>
7.	Miket kellett vinniük a királyfiknak először az apjuk számára?	<i>Virágot.</i>	Mit mondott a királylány, kihez megy hozzá feleségül?	<i>Ahhoz, aki úgy el tud bújni, hogy nem találja meg.</i>
8.	Mit kellett még vinniük?	<i>Zsebkendőt.</i>	Hogyan segített a varjútoll a királyfinak, amikor szüksége volt rá?	<i>Felrepítették egy magas hegy tetejére.</i>
9.	Mikor változik vissza a Macskacicó királykisasszonnyá?	<i>Ha valaki megkéri a kezét.</i>	Hová bújtatta a hal a királyfit?	<i>Egy nagy hal gyomrába.</i>

Mindkét csoportból véletlenszerűen kiválasztott 5-5 gyermekkel a mesehallgatás és a beszélgetés után minden alkalommal elvégeztük a GMP 12 szövegértési vizsgálatot, hogy ellenőrizzük a gyermekek általános szövegértési képességeit. Minden alkalommal a csoport ugyanazon 5 gyermekével dolgoztunk, tehát mind a

10 gyermek kétszer vett volna részt a vizsgálatban, közülük azonban 4 betegség miatt nem tudott megjelenni a második alkalmon.

A kutatás módszerei

Jelen kutatás kvalitatív módszeren, megfigyelésen alapul, azaz ilyenkor a független megfigyelő strukturált megfigyelést végez (Szokolszky 2020), konkrét szempontok alapján. Ezek a következők voltak: az aktivitás és a reakciók figyelése a mesehallgatás alatt, valamint a beszélgetés során a gyermekek válaszreakcióinak jegyzőkönyvbe rögzítése, értékelése, később az adatok elemzése. Emellett függetlenségvizsgálatot alkalmaztunk annak megállapításához, hogy van-e kapcsolat a mese közvetítésének módja (illusztrációval vagy a nélküli) és a mese megértése között. A függetlenségvizsgálat χ^2 próbával történt (Falus–Ollé 2008). Az adatok elemzése a jegyzőkönyv és a hangfelvétel alapján valósult meg.

Az adatok elemzése

A vizsgálathoz az adatokat a mesélés utáni kérdésekre adott válaszok adták. Helyes válasznak minősült, ha a gyermek megemlítette a kulcsszót, vagy ha olyan választ adott, amely a cselekményre, eseményre reflektál – ekkor kapott 1 pontot. Helytelennek minősült, ha a gyermek válasza nem kapcsolódott a mesének ahhoz a tartalmi részéhez, amelyre a kérdés irányult, és helytelen válasznak minősült az is, ha a gyermek nem tudott válaszolni a kérdésre – ekkor 0 pontot kapott. Így 0/1 dichotóm változóban határoztuk meg az adatokat, és összesen 9 pontot érhetnek el a gyermekek. Ezekre az adatokra rangskálaként tekintettünk, tehát 0 = a leggyengébb teljesítmény, 9 = a legjobb teljesítmény. Azáltal, hogy a kérdésekre adott válaszok kategorizációja a gyermekek válaszvariációi alapján történt, azt vizsgáltuk, hogy milyen nyelvi mintázatok rajzolódnak ki az illusztrációval kísért és az illusztráció nélküli mesemondások után.

Az eredmények bemutatása

Az adatok feldolgozása kvalitatív módon a jegyzőkönyv és a hangfelvétel alapján, valamint kvantitatív módon, függetlenségvizsgálattal történt. Az eredmények bemutatása a kutatási kérdésekre épül. Először a vizsgálati elrendezés alkalmazásának eredménye következik, majd ezt követik a mesék megértésében elért eredmények, azaz az illusztrációval és az illusztráció nélkül közvetített mese megértése közötti összefüggések, valamint a megértés közötti különbségek eredményei, végül a gyermekek megértésének nyelvi mintázatai.

A vizsgálati elrendezés körülményei és alkalmazása

A megfigyelések és a vizsgálati jegyzőkönyvek alapján a gyermekek viselkedését kétféleképpen értelmeztük, aktivitásban és reakcióban. A 3. táblázatban az a tíz gyermek szerepel, akik mindkét alkalmon részt vettek. Az aktivitás a gyermekek viselkedéséből kiindulva úgy határozható meg, hogy tartja-e a szemkontaktust, élénk figyelmet mutat-e a mese iránt, nem moccan, vagy csinál valami mást. Az a gyermek, aki végig tartotta a szemkontaktust 1-es, az a gyermek, aki nem tartotta, nem mutatott érdeklődést, 0 számot kapott. A gyermekek reakcióit pedig úgy határoztuk meg, hogy a mesehallgatás közben a gyermekekben felmerültek-e kérdések, gondolatok. Ha a gyermekekben felmerültek kérdések, gondolatok, 1-es számot kaptak, ha pedig nem, akkor 0 számot kaptak.

Egy mesehallgatás körülbelül 20 percet vett igénybe, a gyermekek képesek voltak figyelni az elejétől a végéig. A mesék tartalma, illetve terjedelme is a gyermekek életkorának, érdeklődésének megfelelő volt, kellő érdeklődéssel, figyelemmel hallgatták mindkét mesét. A legtöbb gyermek szinte végig szemkontaktust tartott az óvodapedagógussal, viszont néhány gyermekre ez egyáltalán nem volt jellemző, általában ők nem is vettek részt a mesélést követő beszélgetésben, nem adtak választ a feltett kérdésekre. A mesélések alkalmával

megfigyelhető volt, hogy az illusztráció nélküli mesehallgatáskor a gyermekek az óvodapedagógussal tartották a szemkontaktust, illusztrációval kísért mesehallgatáskor pedig a gyermekek szinte a mesélés teljes időtartama alatt az illusztrációkat figyelték.

3. táblázat
A gyermekek aktivitása és reakciói a két mesehallgatás alatt

Gyermekek sorszáma	Aktivitás		Reakció	
	Illusztráció nélkül 0/1	Illusztrációval 0/1	Illusztráció nélkül 0/1	Illusztrációval 0/1
1.	0	0	0	0
2.	1	1	0	0
3.	0	0	0	0
4.	1	1	1	0
5.	1	1	1	0
6.	0	1	0	1
7.	1	1	0	0
8.	1	1	0	0
9.	1	1	1	0
10.	0	1	0	0

4. táblázat
A két mese közvetítésében részt vevő gyermekek viselkedése: összesített adatok

Gyermekek viselkedése (10 fő)	Aktivitás		Reakció	
	Illusztráció nélkül (10 pont)	Illusztrációval (10 pont)	Illusztráció nélkül (10 pont)	Illusztrációval (10 pont)
Összes pontszám	6	9	3	1

A gyermekek az illusztráció nélküli és az illusztrációval kísért meséléseket általában egyaránt csendben, figyelmesen hallgatták, és kevésbé volt jellemző rájuk a kérdések, gondolatok feltevése, megosztása. Ezért nem lehet alátámasztani azt, hogy a kapott reakciók teljes mértékben tükrözik a figyelem mélységét vagy a mese megértését. Az illusztráció nélküli mesehallgatás közben azonban előfordult, hogy néhány gyermek mással foglalkozott, voltak, akik sugdolóztak egymással, a mesélés vége felé pedig több gyermeknek lankadt már a figyelme, el akartak menni (4. táblázat). A mesélés közben a gyermekekben a történet cselekményéhez kapcsolódóan néhány kérdés, gondolat is felmerült: „A keszkenő, az mi? [...] Milyen volt, megmented?” – kérdezte az egyik gyermek az óvodapedagógustól, amikor arról mesélt, hogy csodaszép volt a királykisasszony. Az illusztrációval kísért mesélésekre összességében elmondható, hogy kevesebb volt a mozgás, matatás, beszélgetés, és a gondolatok, kérdések is inkább a szemléltetett képekhez kötődtek. A mesélés közben kevesebb kérdés vonatkozott a történet cselekményére, szereplőire, külső jellemzőikre. A gyermekekre ugyanúgy jellemző volt a szemkontaktus tartása, viszont ebben az esetben ez nem az óvónőre irányult, hanem az illusztrációkra, a gyermekek a mesélés szinte teljes időtartama alatt ezeket figyelték. A mesélések alkalmával több gyermek volt, aki aktivitást mutatott, de nem reagált. Ennek a feltételezett oka az lehet, hogy a gyermekeknek nem voltak kérdéseik a mesékhez kapcsolódóan, vagy esetleg megszokták, hogy a meséket csöndben hallgatják. Lehetséges, hogy nem akarták megosztani a felmerülő gondolataikat vagy kérdéseiket a csoporttal. Jellemzően azok a gyermekek, akik nem mutattak folyamatos aktivitást a mesehallgatás során, kevesebb helyes választ adtak a feltett kérdésekre.

Az eredmények alapján összességében megállapítható, hogy a mesehallgatás során a gyermekek képesek voltak fenntartani a figyelmüket a mese teljes ideje alatt, függetlenül attól, hogy kapcsolódtak-e illusztrációk a mesékhez vagy sem. A választott mesék tartalma és terjedelme megfelelt a gyermekek életkorának és érdeklődésének, így kellő figyelemmel hallgatták őket. Az illusztrációkkal kísért mesék esetén a gyermekek inkább az illusztrációkat figyelték, míg illusztrációk nélkül a szemkontaktust az óvodapedagógussal tartották fenn. Észlelhető volt, hogy az illusztráció nélküli mesék esetén néhány gyermek kevésbé volt képes fenntartani a figyelmét, és inkább a mozgásra vagy más tevékenységre figyeltek. Mindkét esetben voltak azonban olyan gyermekek, akik nem vettek részt aktívan a mesélést követő beszélgetésben, és nem igazán válaszoltak a feltett kérdésekre.

A meséléseket követően mindkét csoportból kiválasztottunk öt-öt gyermeket, akikkel egyesével elvégeztük a GMP12 szövegértési vizsgálatot, amelynek célja az volt, hogy ellenőrizzük a gyermekek általános szövegértési képességeit. A vizsgálat egy rövid mese meghallgatásából és a megértést ellenőrző kérdésekre történő válaszadásból állt. A két mese a *Kutya-macska barátság* és *A kis nyúl* című volt.

Az 5. táblázat első oszlopában láthatók a vizsgálatban részt vevő gyermekek sorszámai, azt követően pedig, hogy melyik csoportba tartoztak. A következő oszlopokban szerepelnek a kérdések, mindkét meséhez tíz-tíz kérdés tartozott. A helyes választ P jelöli, a helytelen választ pedig x. Az utolsó oszlopban rögzítettük a gyermekek összesített eredményeit százalékos formában.

5. táblázat
A GMP12 szövegértési vizsgálat eredményei
(Gy = gyermek sorszáma; Csop. = csoport) (A szerzők munkája)

Gy.	Csop.	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	%
2.	A	P	P	x	P	P	P	P	P	P	P	90
		P	P	x	x	P	P	P	P	P	x	70
3.	A	x	P	P	P	P	P	x	P	P	x	70
		P	P	P	x	P	P	P	P	x	x	70
8.	B	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	100
		P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	100
9.	B	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	100
		P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	100
10.	B	P	P	P	P	P	P	P	P	P	x	90
		P	P	x	x	P	P	P	P	P	x	70
16.	B	P	P	P	P	P	x	P	x	x	x	60
18.	A	P	P	P	P	P	P	P	P	P	x	90
19.	A	x	x	x	P	x	x	x	x	x	x	10
21.	A	P	x	x	x	P	x	P	x	P	x	40

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a vizsgált gyermekek szövegértési képességei az életkoruknak megfelelnek. A legtöbb gyermek képes volt legalább 70%-os eredményt elérni mindkét alkalommal. Az alacsonyabb teljesítményt elérő gyermekeknél nem lehet biztosan megállapítani, hogy az alacsony eredmény

a szövegértési képességeik hiányosságai miatt alakult-e ki. Feltételezhetően inkább az lehet az ok, hogy nem fordítottak elegendő figyelmet a mesére és a válaszadásra sem, tapasztalható volt, hogy nem voltak kellően motiváltak a feladatra. Ez alapján valószínűsíthető, hogy a később kifejtett adatok (a gyermekek válaszai) nem amiatt mutatnak ilyen mintázatot, mert néhány gyermek kiemelkedő fejlettségi szinten lenne.

A mese közvetítése (illusztrációval és illusztráció nélkül) és a hallás utáni szövegértés közötti összefüggések eredményei

A 6. táblázat a gyermekek GMP12 szövegértési vizsgálatának eredményeit és a közös mesélést követő kérdésekre adott válaszait veti össze százalékos formában. A táblázat első oszlopa tartalmazza a gyermekek sorszámain, a második oszlop a GMP12 szövegértési vizsgálaton elért eredményeiket, a harmadik oszlop az illusztráció nélküli mesélésen elért eredményeiket, az utolsó oszlop pedig az illusztrációval kísért mesélésen elért eredményeiket százalékos formában.

6. táblázat
Az eredmények összehasonlítása

Gyermek sorszáma	GMP12 átlag (%)	Illusztráció nélkül (%)	Illusztrációval (%)
2.	80	66,67	88,89
3.	70	55,56	55,56
8.	100	77,78	77,78
9.	100	66,67	88,89
10.	80	11,1	77,78
16.	60	nem volt jelen	88,89
18.	90	33,33	nem volt jelen
19.	10	nem vett részt a beszélgetésben	nem volt jelen

Azok a gyermekek, akik a GMP12 vizsgálatban kiugróan magas eredményt értek el, folyamatos aktivitást mutattak a közös mesélés teljes ideje alatt, és az azt követő kérdésekre is magas számban adtak helyes válaszokat. Az a gyermek, aki a szövegértési vizsgálatban a legalacsonyabb százalékot érte el, jellemzően kevesebb aktivitást mutatott, és a közös mesélést követő beszélgetésben sem vett részt. Mindezek mellett arra a kérdésre, hogy kimutatható-e összefüggés a két mese közvetítése és a GMP12 tesztben elért eredmény között (hallás utáni szövegértésben), ilyen kis elemszám mellett nem lehet választ adni.

A függetlenségvizsgálat eredményei

Ahhoz, hogy kiderüljön, van-e különbség a mesék megértésében és a (hallás utáni) szövegértésben az illusztrációval elmondott mese és az illusztráció nélküli mese közvetítése között, minden mesélést egy beszélgetés követett, amely során a gyermekek egyesével válaszoltak a mese megértését ellenőrző kérdésekre. A helyes válaszokat egyessel, a helytelen válaszokat nullával kódoltuk. A válaszadáskor nem volt elvárás, hogy teljes mondatban fejezzék ki magukat a gyermekek, hanem amennyiben megjelent a válaszukban a kapcsolódó kulcsszó, a választ helyesnek fogadtuk el. Például arra a kérdésre, „*Hogyan döntötte el a király, hogy melyik királyfinak merre kell mennie?*”, helyes válasznak fogadtuk el azt, hogy „*Pálcával*”. Mivel minden meséhez 9 kérdés tartozott, a helyes pontszámok tartománya 0–9 volt. Minden gyermeknél kiszámítottuk a helyes válaszok összesített számát is. Ezt szemlélteti a 7. és a 8. táblázat, amelyek első oszlopában láthatók a gyermekek sorszámai, az ezt követő oszlopokban a szövegértés

ellenőrzésére feltett kérdések és az ezekre adott pontszámok (0 = helytelen választ / 1 = helyes válasz), végül az utolsó oszlopban a gyermekek összesített pontszámai, amely azt mutatja, hogy hány kérdésre adtak helyes választ. Az üres mezők azt jelzik, ha a gyermek nem volt jelen, a – jel azt, ha nem vett részt a beszélgetésben, a * jelentése a nem értelmezhető adat.

7. táblázat
Illusztráció nélküli válaszok

Gy.	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	Össz.
1.	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2
2.	1	1	0	0	1	1	1	1	0	6
3.	0	0	1	1	1	0	1	1	0	5
4.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	7
5.	1	0	1	1	1	1	0	0	1	6
6.	1	1	1	0	1	1	0	1	0	6
7.	1	1	0	0	0	1	0	1	1	5
8.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	7
9.	0	1	0	1	1	1	0	1	1	6
10.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
11.	1	0	0	0	0	1	0	0	1	3
12.	1	1	0	1	0	1	0	0	1	5
13.	1	1	0	0	0	1	0	0	1	4
14.										
15.										
16.										
17.	1	0	1	0	1	1	0	0	1	5
18.	1	0	1	0	1	0	0	0	0	3
19.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
20.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
21.	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
22.	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
23.	*	*	*	*	*	*	*	*	*	

8. táblázat
Válaszok illusztrációval kísért mesemondás után

Gy.	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	Össz.
1.	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
2.	1	1	0	1	1	1	1	1	1	8
3.	1	1	0	1	1	1	0	0	1	6
4.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	6
5.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
6.	1	1	1	1	1	1	1	0	1	8
7.	0	1	1	1	0	0	1	1	0	5
8.	0	1	1	1	1	1	1	1	0	7
9.	1	1	1	1	1	1	1	1	0	8
10.	1	0	1	1	1	1	1	1	0	7
11.										
12.	1	1	1	0						
13.										

Gy.	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	Össz.
14.	0	1	1	0	1	1	1	1	0	6
15.	0	0	1	0	1	1	1	0	0	4
16.	1	1	1	1	1	1	1	1	0	8
17.										
18.										
19.										
20.										
21.										
22.										
23.										

A 9. és 10. táblázat tartalmazza a kérdésekre adott helyes válaszok számát. Az adatok alapján az látható, hogy az illusztrációval kísért mesemondások során összességében magasabb volt a helyes válaszok száma, mint az illusztráció nélküli mesemondások esetében. Összesen 158 helyes válasz érkezett, amelyből 71 illusztráció nélküli mesemondás, míg 87 illusztrációval kísért mesemondás után érkezett. A helytelen válaszok száma összesen 99 volt, amelyből 65 érkezett az illusztráció nélküli mesemondás esetében és 34 az illusztrációval kísért mesemondáskor. Ezeket az eredményeket a 9. táblázat szemlélteti részletesen.

9. táblázat
A kérdésekre adott helyes válaszok száma

A mesélés típusa	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	Össz.
Illusztráció nélkül	12	8	7	6	10	12	4	5	7	71
Illusztrációval	9	12	10	10	11	12	11	8	4	87

A 10. táblázat a kérdésekre adott összes helyes és helytelen válaszok számát mutatja.

10. táblázat
A kérdésekre adott összesített válaszok száma

A mesélés típusa	A válaszok helyessége		Összes válasz
	Helyes	Helytelen	
Illusztráció nélkül	71	65	136
Illusztrációval	87	34	121
Összes válasz	158	99	257

χ^2 -próba segítségével függetlenségvizsgálatot végeztünk, ezzel a nullhipotézissel: a válaszok helyessége nem függ attól, hogy illusztrációval kísért-e a mese, és ezzel az alternatív hipotézissel: a válaszok helyessége függ attól, hogy illusztrációval kísért-e a mese. Az eredmény alapján $\chi^2(DF=1) = 10,4876$ és $p = 0,0012 < 0,01$, ezért 1% szignifikanciaszinten a nullhipotézist, miszerint a válaszok helyessége nem függ az illusztrációtól, el kell vetni, és az alternatív hipotézist kell elfogadni. Így e minta alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy 1% szignifikanciaszinten a két változó nem független egymástól, tehát kapcsolat van a mese közvetítésének módja (illusztráció nélküli vagy illusztrációval kísért) és a válaszok helyessége között.

Nyelvi mintázatok kirajzolódása a gyermekek válaszaiban

A kutatás elsősorban a válaszok helyessége alapján méri, hogy kimutatható-e kapcsolat az illusztráció és a mese megértése között, érdekes azonban megfigyelni, hogy a válaszokban milyen nyelvi mintázatok rajzolódnak ki. A gyermekek válaszreakcióit, amelyeket az illusztrációval kísért, illetve illusztráció nélküli mesehallgatás után adtak, mintázatelemzéssel dolgozzuk fel. Ehhez minden gyermek választását táblázatban

rögzítettük. A nyelvi mintázatok vizsgálatához a válaszokban figyeltük a gyermekek szóhasználatát, kifejezésmódját, valamint a válaszok részletességét, az információk gazdagságát. Az illusztrációval és az anélkül mesét hallgató csoportok válaszai közötti különbségek elemzéséből kirajzolódott néhány nyelvi mintázat. A *Macskacímű* mesére vonatkozóan megfigyelhető, hogy az illusztrációval kísért mesélés esetén a gyermekek válaszai sokkal gazdagabb szóincset tükröztek, összehasonlítva az illusztráció nélküli mesélés eredményeivel. Az illusztrációval kísért csoport válaszaiban gyakran előfordultak változatosabb kifejezések, például *bokréta* vagy *keszkenő*, továbbá több melléknevet is alkalmaztak, például *sűrű* vagy *sötét erdő*. Érdemes megjegyezni, hogy az illusztráció nélküli válaszokban nem szerepelt a *macskacímű* kifejezés, míg annak a csoportnak a válaszaiban, akik illusztrációval kísérve hallgatták a mesét, gyakran előfordult. A kifejezésmód és a válaszok részletessége, valamint információtartalma között csak minimális különbséget lehetett megfigyelni.

A két csoport válaszaiban *A tulipánná változott királyfi* című mesére vonatkozóan jelentősebben eltérnek, mint *A Macskacímű* mesére vonatkozó válaszok. A szóhasználatban szembetűnő különbségek mutatkoznak, gyakrabban fordultak elő a mese kulcsszavai és -kifejezései, például *a világ legszebb lánya*, *harmadszor*, és több jelzőt használtak, például *nagy hal*. Részletesebb, bővebben kifejtett válaszokat lehetett tapasztalni azoknál a gyermekeknél, akik az illusztrációval kísért mesét hallgatták. Ezek a mintázatok utalhatnak arra, hogy az illusztrációk jelenléte vagy hiánya hatást gyakorolhat a gyermekek szövegértési képességeire, elősegíthetik, hogy gazdagabb és változatosabb nyelvi kifejezéseket alkossanak. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez számos tényezőtől függ, nem feltétlenül az illusztráció befolyásolja. Függhet a családi mesélési szokásoktól, hiszen az otthoni rendszeres mesélés pozitívan hat a gyermekek nyelvi fejlődésére, szövegértésére, szóincserre (Gönczöl 2021). Egyéb más hatások szintén befolyásolják ezt, például a gyermek szociális háttere, a szülők iskolázottsága is (Neuberger 2008).

Összegzés és következtetések

A tanulmány a mese megértését vizsgálta az illusztráció összefüggésében, tipikus fejlődésmentű, 6–7 éves korú, nagycsoportos óvodások körében. Az adatok rögzítésére négy alkalommal került sor, a gyermekek számára új népmeséken keresztül. A mese olyan különleges művészi forma, amely gyakran hordoz fontos értékeket, tanulságokat, lehetőséget kínálva az új ismeretek átadására és a tapasztalatszerzésre. Az illusztráció szemléltető példa, magyarázat, amely megvilágít, kiegészít. A jó illusztráció ösztönzi a gondolkodást, lehetőséget teremt az önálló értelmezésre, elősegíti a cselekmény követését, értelmezését. A kutatás arra a kérdésre kereste a választ, hogy van-e különbség a mesék megértésében és a (hallás utáni) szövegértésben az illusztrációval elmondott mese és az illusztráció nélküli mese közvetítése között, továbbá arra, hogy milyen nyelvi mintázatok rajzolódnak ki az illusztrációval kísért és az illusztráció nélküli mesehallgatás után. Vizsgálatunkban a felállított hipotézis igazolását vártuk, miszerint feltételezhetően különbség mutatható ki az illusztrációval kísért mesemondás és az illusztráció nélkül közvetített mese megértése között.

A kutatási kérdések megválaszolásához kvalitatív módszereket, strukturált megfigyelést, mintázatelemzést alkalmaztunk, hogy elemezhessük a gyermekek aktivitását, viselkedését, valamint, hogy betekintést nyerjünk a gyermekek válaszaiban nyelvi szerkezetébe. Emellett kvantitatív eljárást, függetlenségvizsgálatot is használtunk, amely lehetővé tette a válaszok közötti különbségek mérését és értékelését. A kutatásunk eredményeiből megállapítható, hogy az illusztráció jelenléte hatást gyakorolhat a mese megértésére. Ez feltételezhetően azzal magyarázható, hogy az illusztráció az esztétikai élmény mellett megvilágít, magyaráz és szemléltet is, elősegíti a gondolkodást (Kalmár 2003). Ezt az eredményt támasztja alá Reök (1985) is, miszerint az illusztráció, amely lépésről lépésre követi a mese főbb eseményeit, hozzájárul a cselekmény, a mese szövegének követéséhez, megértéséhez és értelmezéséhez. A válaszreakciók elemzéséből azt tapasztaltuk, hogy azok a gyermekek, akik illusztrációval kísérve hallgatták a mesét, részletesebben kifejtett

válaszokat adtak, amelyekben gazdagabb és változatosabb nyelvi kifejezéseket használtak. Ezt az eredményt alátámaszthatja Kondratovics (1964, idézi: Elkonyin 1964: 56) kutatása is, amelyben azt tapasztalta, hogy a gyermekek kifejezőbben, szemléletesebben mondták el az illusztrációkkal kísért meséket (Reök 1985: 86).

A kutatás pedagógiai hasznosíthatósága

A kutatás hangsúlyozza a mesék jelentőségét, és mélyebb betekintést nyújthat abba, hogy az illusztrációnak valóban szerepe lehet a mese megértésében. Ez a pedagógusok és a szülők számára is egyaránt hasznos információkat nyújthat. További változók feltárásával, például a szülők szocioökonómiai státuszának és a családi mesélési szokásoknak, valamint a gyermekek szókincsének a vizsgálata tovább gazdagíthatná a kutatást, így jobban megérthetnénk és szélesebb körű következtetéseket vonhatnánk le a vizsgált témát illetően.

Irodalom

- Andrásfalvy Bertalan 1992. A másik anyanyelv. In: Győri-Nagy Sándor – Kelemen Janka (szerk.) *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II.* Pszicholingva Nyelviskola – Széchenyi Társaság. Budapest. 5–11.
- Bajzáth Mária 2020. *Mesefoglakozások gyűjteménye.* Lampion Könyvek. Budapest.
- Beck, Isabel 1984. Developing Comprehension: The impact of the Directed Reading Lesson. In Anderson, R. C. – Osborn, J. – Tierney, R. J. (eds.) *Learning to read in American schools: Basal readers and content texts.* Lawrence Erlbaum Associates. Learning Research and Development Center. University of Pittsburgh. Washington D.C. 4–21. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED244246.pdf> (2024. augusztus 21.)
- Bettelheim, Bruno 1985. *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek.* Gondolat Kiadó. Budapest.
- Csányi Dóra – Simon Krisztina – Tsík Sándor 2016. (szerk.) *Papírszínház – módszertani kézikönyv.* Csimota Kiadó. Budapest.
- Csibra Gergely 2010. Recognizing communicative intentions in infancy. *Mind & Language* 2: 141–168. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2009.01384.x>
- Csizmadia Gábor 2023. Szöveg és kép, író és illusztrátor szimbiózisa angol nyelvű gyermekkönyvekben. *Anyanyelvi Kultúraközvetítés* 1: 3–13. <https://real.mtak.hu/180097/1/CSG2023.pdf> (2024. augusztus 21.) <https://doi.org/10.33569/akk.3443>
- Dankó Ervinné 2004. *Irodalmi nevelés az óvodában.* Okker Kiadó. Budapest.
- Detre Zsuzsanna 2015. Kreativitás és neuropedagógia. *Képzés és Gyakorlat* 3–4: 73-85. <https://doi.org/10.17165/TP.2015.3-4.5>
- Dénes Gabriella 2016. Milyen a jó gyermekkönyv-illusztráció? *Magyar Közoktatás* 12: 12.
- Elkonyin, D. B. 1964. *Gyermeklélektan (A gyermek fejlődése születéstől hétéves korig).* Tankönyvkiadó. Budapest.
- Falus Iván – Ollé János 2008. *Az empirikus kutatások gyakorlata.* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Gönczöl Andrea 2021. Olvasóvá nevelés óvodáskorban a drámapedagógia módszereivel. A mese komplex személyiségfejlesztő hatása. *Gyermeknevelés* 1: 250–260. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2021.1.250.260>
- Hutton, S. John – Dudley, Jonathan – Horowitz-Kraus, Tzipi – Dewitt, Tom – Holland, K. Scott 2019. Functional Connectivity of Attention, Visual, and Language Networks During Audio, Illustrated, and Animated Stories in Preschool-Age Children. *Brain Connectivity* 7: 580–592. <https://doi.org/10.1089/brain.2019.0679>
- Ivaskó Livia – Papp Melinda 2017. A kulturálisan releváns információk átadása mint az emberi nyelvhasználat egy sajátos lehetősége. In: Szecsényi Tibor – Németh T. Enikő (szerk.) *Stratégiák és kultúrák. Tanulmányok Kenesei István 70. születésnapjára.* JATEPress Kiadó. Szeged. 21–35. <http://ling.bibl.u-szeged.hu/ki70/KI70.pdf#page=23> (2024. augusztus 21.)
- Kalmár István 2003. A szöveg, ha álom. *Beszélő Online* 6. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-szoveg-ha-alom> (2024. augusztus 21.)

- Lovász Andrea 2007. *A jelen idejű hol nem volt*. Krónika Nova Kiadó. Budapest.
- Marjanovič-Umek, Ljubica – Fekonja-Pekljaj, Urška – Podlesek, Anja (2012). Parental influence on the development of children's storytelling. *European Early Childhood Education Research Journal*, (20) 3: 351–370. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2012.704760>
- Nagy József 2009. *Fejlesztés meséssel (Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése meséssel 4–8 éves korban)*. Mozaik Kiadó. Szeged.
- Neuberger Tilda 2008. A szókincs fejlődése óvodáskorban. *Anyanyelv-pedagógia* 3–4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=86> (2024. június 6.)
- Nyitrai Ágnes 1995. *A mese, a vers és a képeskönyv szerepe a bölcsődés gyermekek életében és fejlődésében*. Bölcsészdoktori értekezés. József Attila Tudományegyetem. Szeged.
- Nyitrai Ágnes 2010. *Az összefüggés-kezelés fejlődésének kritériumorientált segítése meséssel 4-8 éves gyermekek körében*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Oktatásméleti Doktori Program. Szeged.
- O'Fallon, Maura – Von Holzen, Katie – Newman, S. Rochelle 2020. Preschoolers' word-learning during storybook reading interactions: Comparing repeated and elaborated input. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 3: 814–826. https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-19-00189
- G. Pap Katalin 1999. Az illusztráció. In: Komáromi Gabriella (szerk.) *Gyermekirodalom*. Helikon Kiadó. Budapest.
- Papp Melinda 2018. Az osztentív stimulusok szerepe a mesék átadásában és megértésében. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=756> (2024. június 6.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2018.4.2>
- Papp Melinda 2021. *Az osztentív stimulusok szerepe a verbális történetek átadásában és megértésében*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola. Szeged.
- Papp Melinda 2023. Hogyan meséljünk az óvodás korosztálynak? A mesemondás hatékony módszerei óvodáskorban. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=1022> (2024. augusztus 17.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2023.3.1>
- Pintér Henriett – Gál Franciska 2023. Meseintervenciós vizsgálat konduktív nevelésben részesülő atipikus fejlődésmentű gyermekek körében. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=1036> (2024. augusztus 18.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2023.4.2>
- Reök György 1985. Vizualitás és verbalitás In: Sugárné Kádár Júlia (szerk.) *Beszéd és kommunikáció az óvodás- és kisiskolás korban*. Akadémia Kiadó. Budapest.
- Segun, Mabel 1988. *The importance of illustrations in children's books in Illustrating for: CLAN*. 25–27.
- Szokolszky Ágnes 2020. *A pszichológiai kutatás módszertana*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Tancz Tünde 2009. Népmesék az anyanyelvi-kommunikációs nevelésben. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=161> (2024. június 6.)
- Twait, Emma – Farah, Rola – Shamir, Netta – Horowitz-Kraus, Tzipi 2019. Dialogic reading vs screen exposure intervention is related to increased cognitive control in preschool-age children. *Acta Paediatrica* 11: 1993–2000. <https://doi.org/10.1111/apa.14841>
- Vakula Tímea 2015. Óvodások hallás utáni szövegértésének fejlesztése mesetréninggel. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=596> (2024. június 31.)
- Zilahi Józsefné 1996. *Óvodai nevelés játékkal, mesével*. Eötvös József Könyvkiadó. Budapest.
- Zóka Katalin 2007. A meseválasztás kérdései az óvodában. *Könyv és Nevelés* 2: 43–51.

Henriett Pintér – Nóra Szentgyörgyi – Franciska Gál

A validity study of the reception of a fairy tale with and without illustrations
among preschool children

The research presented in this study explores whether differences in text comprehension can be detected among preschool children when stories are presented with or without illustrations. The theoretical foundation includes an overview of tools that support story comprehension. In the study, children were divided into two groups: one listened to the story accompanied by illustrations, while the other listened to the story without visual aids. Text comprehension was assessed using the GMP 12 Listening Comprehension Test. The results indicate that children in both groups were able to maintain their attention while listening to the story. However, a significant difference in comprehension performance was observed between the two methods of storytelling: children in the group exposed to illustrated storytelling outperformed those who experienced the story delivered solely through spoken narration. Although the results, derived from a small sample size, cannot be generalized, they align with international research highlighting the supportive role of illustrations in enhancing text comprehension.

Kulcsszók: nyelvtudomány, hallás utáni szövegértés, óvodáskor, mesemondás, illusztráció

Keywords: linguistics, listening comprehension, preschool, storytelling, illustration

Az írás szerzőjéről

Pintér Henriett

Semmelweis Egyetem, Budapest, Magyarország

pinter.henriett[kukac]semmelweis.hu

<https://orcid.org/0000-0002-0712-2129>

Szentgyörgyi Nóra

Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat, Budapest, Magyarország

szt.nori[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-5631-5501>

Gál Franciska

Semmelweis Egyetem, Budapest, Magyarország

gal.framciska[kukac]semmelweis.hu

<https://orcid.org/0000-0002-0845-3608>